

SOCIÁLNÍ A HOSPODÁŘSKÉ DĚJINY

Nils Bock, *Die Herolde im römisch-deutschen Reich. Studie zur adligen Kommunikation im späten Mittelalter*, Thorbecke, Ostfildern 2015
(= Mittelalter-Forschungen 49)

437 s., ISBN 978-3-7995-4368-2

Heraldika má v rámci tzv. pomocných věd historických specifické postavení, neboť je už od středověku úzce spojena s rozhodující společenskou politickou silou tehdejší společnosti, se šlechtou, včetně panovnických rodů. Ostatní vrstvy a instituce se – pokud vůbec – znaky prezentují zpravidla až druhotně, i když výpovědní sílu jejich atributů také nelze podceňovat. Šlechtická heraldika má ale ještě jednu specifiku, totiž zcela mimořádnou vazbu na genealogii, z čehož plyne její jistá pomocněvědná autonomie. A s jakousi nadsázkou lze říci, že teprve v poslední době je heraldika integrálně propojována s obecnou kulturní, politickou a také (naprosto logicky) i se správní historií. Jedna instituce tu nově vystupuje zřetelněji do popředí, a to vrstva heroldů, kteří dříve byli zpravidla chápáni (jen) v úzkém heraldickém kontextu toliko jako moderátoři turnajových klání a znalci erbovní problematiky; teprve v současnosti byli stejně tak jako středověká heraldická literatura postaveni do plného historického světla, které ukazuje jejich výraznější podíl na organizování věcí veřejných v nejvyšších patrech politiky. Je ovšem třeba si uvědomit, že tyto povinnosti jsou do značné míry zasuty, protože se o nich nedochovaly soustavnější informace, nebo ani nebyly písemně evidovány. Hlavním pramenem zřejmě byly příslušné účetní záznamy, ty však nejčastěji podléhaly zkáze.

Referovaná kniha je doplněnou disertací, obhájenou na univerzitě v Münsteru u Martina Kintzingera. Člení se do tří základních oddílů. První podává informace o vývoji postavení heroldů v jejich nejvladnější funkci, totiž v roli organizátorů rytířských turnajů. Druhý se zabývá heroldským „úřadem“ a třetí posléze činností, která dosud většinou byla nejvíce skryta, ač je obecně nejvýznamnější, jak vyplyne i z následujících řádek. Vznik instituce heroldů je úzce spojen se zrodem turnajů jako bojových her šlechticů. Ty měly primárně za účel předvést fyzickou připravenost účastníků, ale současně se stávaly významnou společenskou událostí. I když lze sledovat některé momenty už dříve, turnaje se etablojí ve Francii v první polovině

12. století. Přesto, že byly církvi zakazovány (1130), se nejen udržely, ale s jistým fázovým zpožděním našly cestu do celé latinské Evropy, aby tam v různých formách a často roztočivých pojmenováních na vzdor původnímu církevnímu odporu pevně zakotvily (a to i s nepřehlédnutelnou účastí duchovních knížat). Tu snad lze dodat, že nejstarší zmínka o české účasti je v naší literatuře spojována střídavě s (Českým či Moravským) Krumlovem, jde ale o dolnorakouský hrad Krummau.

Pro plastické vykreslení turnajového ovzduší využívá Bock vynalézavě soudobou, v prvé řadě epickou literaturu, z níž vyplývá (zejména zřetelně to formuloval Ulrich z Liechtensteinu, † 1275), že v nich někteří účastníci hledali naplnění rytířského ideálu, jiní zisk, třetí ženu a další opět světskou slávu. Aby tento komplex mohl fungovat, neboť bylo třeba od hlavy k patě obrněné jezdece i případný pěší doprovod představovat, turnaj potřeboval svého kvalifikovaného „manažera“. Ten ovšem musel znát realie, tedy řeč erbů, které příslušné rytíře a jejich doprovod identifikovaly. A na toto místo se „probojoval“ herold. Obrazně řečeno tak učinil na ramenou svých předchůdců, ať už se nazývali hlasatelé (Ausrufer) či *garzūne* či *kroijiaere*, kteří se zprvu rekrutovali zejména z potulných pěvců. Vzhledem k tomu, že v začátcích panovala neurčitost a pochopitelná rozkolísanost, je příslušná anamnéza také nejistá.

Postupem doby se postavení heroldů upevnilo a jejich kompetence se rozšířily. A zde právě začíná jejich historický význam, protože k dosavadním povinnostem přibývaly další. Heroldi získávají důvěru svých pánů a jsou jim svěřovány různé, i diskrétní úkoly, přičemž ty původní ovšem v potřebné míře přežívají.

V rámci Bockova výkladu o říši se mihnou i Jan Lucemburský s Karlem IV. a Václavem IV. s odvoláním na Zbraslavskou kroniku, popisující fiasko plánovaného turnaje Janova, či s odkazem i na současnou českou literaturu (Martin Nejedlý). Bock šel ovšem dál a využil jak formule Karlovy listiny pro anonymního *figellator* (v Tatrové edici Karlovy Summa cancellariae č. 64), tak text pro anonymního krále heroldů ve formuláři jeho syna Václava IV. I na jejich základě poté ukázal úzkou vazbu heroldů s různými herci (Spilleute) či podobnými povoláními, která Ernst Schubert označuje jako *fahrendes Volk*. Bock pak dospívá k vlastnímu obecnému uplatnění heroldů, které chápe velmi široce a snáší k němu sice sporé, nicméně přesvědčivé doklady. Objevná je kapitola o institucionalizaci této skupiny osob, nepochybně exkluzivní, a tedy početně malé, ale asi vlivné.

V českých pramenech – až na obě zmíněné písemnosti – máme jen několik neurčitých

zmínek o českém králi heroldů Karlštejnovi a heroldech *Böhmen* a *Egerland* (oba tituly jsou doloženy v němčině, nikoli v latině). Bock nicméně neneviduje herolda Václava IV., který jediný je v našem prostředí zmiňován v konkrétní činnosti. Je jím herold s překvapivým teritoriálním označením Sassenlant, který v roce 1400 přinesl do Norimberka zprávy z Kutné Hory po Ruprechtově volbě římským králem (jeho jméno zachovala zpráva norimberského posla z října, vydaná v *Deutsche Reichstagsakten* 3, č. 250). Ač se v zahraničí jména prvních dvou porůznu objevují v účetních materiálech, pozoruhodně také městských, jejich konkrétní aktivita a přináležitost se v nich nereflektuje; v českých materiálech další zmínky, které by tyto osoby či instituci zviditelnily, nenacházím.

Dle Bockovy koncepce se heroldi podíleli na široce chápané komunikaci, která na sebe bere různorodé formy. Jde zejména o poselské cesty, které sahají od „primitivního“ doručování psaného slova přes ústní tlumočení až po případy, v nichž se herold mění v aktivního účastníka oboustranné komunikace. Lze doplnit, že u Husa jsou jako „heroltové“ označovány osoby ohlašující veřejně obecně potřebná sdělení.

Po kapitole o heroldech jako o kontaktních mužích v řešení konfliktních situací Bock sleduje jejich aktivitu při ceremoniálních povinnostech, zejména při slavnostních vjezdech, panovnických schůzkách, objevují se i jako pozorovatelé událostí a příležitostní autoři. I když se kniha v titulu omezuje na římskou říši, autor dává kvalifikované poučení i o poměrech v kolébece instituce, ve Francii. Pozorný čtenář si posléze na s. 413 jméno Zikmunda snadno opraví na Friedricha III.

Kniha je důležitým příspěvkem k poznání jedné poměrně zapadlé, ale zajímavé kapitoly středověkých evropských kulturních a do značné míry i politických dějin. Užitečné seznamy heroldů a jejich profesionálních jmen, která reflektují jejich teritoriální zařazení, a bohatá bibliografie i rejstříky práci uzavírají.

IVAN HLAVÁČEK

Martin ČAPSKÝ a kolektiv, *Komunikace ve středověkých městech*, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2014

195 s., ISBN 978-80-7510-109-9

Pojem komunikace dnes již zdaleka není vnímán jen ve smyslu pouhého fyzického přenosu

informací, ale v souladu s výzkumy západoevropských historiků, urbanistů a pod vlivem mediálních studií do něj zahrnujeme jakýkoli akt, jehož podstatou je přenos informace k příjemci a jeho recepcí. V tomto smyslu představil téma sborníku, jenž je výstupem workshopu pořádaného Slezskou univerzitou v Opavě, jeho editor Martin Čapský. Vedle metodologických otázek přinesl Čapský i historiografický exkurz studia komunikace včetně nejnovějších badatelských trendů z humanitních oborů. Do odborného diskurzu tak vnáší termíny „kulturní a sociální komunikace“, které jsou plně v souladu s rozvíjejícím se badáním o rituálech, ceremoniích, o veřejnosti a prostoru ve městech.

V duchu vstupní Čapské studie pokračuje Tomáš Borovský, který se zaměřil na v českém prostředí dosud opomíjenou akustickou komunikaci, při níž jako médium slouží zvony. Ty v městském prostředí pokrývaly širokou škálu sdělení. Funkce zvonů korespondovaly s potřebami městské společnosti, jejich úderý provázely měšťany od narození až do smrti, určovaly lineární a cyklický čas. Dosah zvuku určitého zvonu pak vytvářel segmentální veřejnost s dočasným trváním. Zároveň lze zvony jednoznačně zařadit mezi nositele paměti a reprezentační nástroje.

Cizojazyčný blok publikace otevírá polský historik Grzegorz Myśliwski, který se zaměřil na jazykovou stránku písemné i ústní komunikace v dálkovém obchodu ve středověčném Evropě. Není překvapujícím zjištěním, že ústní komunikace vykazuje větší jazykovou rozmanitost, což je dáno pomalu postupující gramotností, absencí ukotvené podoby národních jazyků, ale také etnickou pestrostí ve sledovaném prostoru. Z nutnosti tak vznikla celá škála komunikačních postupů, řešící problémy s neznalostí či omezenou znalostí jazyků – od gestikulace, mimiky či výkřiků až po vytvoření základního mezinárodního obchodního slovníku. Podle autorova očekávatelného zjištění volili obchodníci k domluvě transakcí nejčastěji němčinu. Písemnou obchodní komunikaci ovlivnili především její původci – duchovní, později střídání městskými písaři. Dominantní postavení ve sledovaných pramenech vrcholného středověku zaujímal latina, ve střeoevropském prostoru pak dálkový obchod ovládla němčina, kterou vlivem politicko-náboženských poměrů v pozdně středověkých Čechách vystřídala čeština. Ve východní Evropě si však svou pozici udržela ruština.

Beata Mozejko zaměřila svou pozornost na polský Gdaňsk, který se po připojení Královských Prus k Polsku zavázal platit komoře polského krále roční rentu. Příjemcem plateb byl